

Motion till riksdagen 2020/21:3103

av **Josefin Malmqvist m.fl. (M)**

Familjerätt

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillåta altruistiskt surrogatmoderskap i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förtydliga och förbättra reglerna gällande de svenska barn som föds via surrogatarrangemang utomlands och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samkönade kvinnliga par bör få donera ägg till varandra också utan att medicinska skäl föreligger givet att de står för kostnaden och är informerade om de medicinska riskerna, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra lagstiftningen om föräldrapresumtion könsneutral och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samboskap bör likställas med äktenskap vid föräldrapresumtion och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att fastställa föräldraskap innan barnets födsel och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa barnets bästa i samband med vårdnadstvister, vårdnadsöverflyttningar och nationella adoptioner och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vårdnadsöverflyttning ska prövas tidigare och oftare och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att mål om överflyttning av vårdnaden av placerade barn och unga ska prövas av förvaltningsdomstol och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att adoptionslagstiftningen bör ses över för att underlätta nationella adoptioner och tillkännager detta för regeringen.

11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska tas fram riktlinjer för i vilka situationer möjligheten till adoption bör övervägas på liknande sätt som avseende vårdnadsöverflyttning och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör införas en ordning som innebär att frågan om adoption aktualiseras av socialnämnden efter att ett barn varit placerat i ett och samma familjehem under viss tid och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att om det inte finns barn under 16 år med i bilden bör äktenskapsskillnad kunna ske utan betänketid, även om det endast är en av makarna som önskar äktenskapsskillnad, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att polygama äktenskap aldrig ska erkännas i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur en lagstiftning som skyddar den svagaste parten vid annullering av polygama äktenskap bör utformas och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förtydliga regelverket för gode män och göra det enklare att avsäga sig uppdraget och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra en översyn av arvslagstiftningen med särskilt fokus på reglerna för särkullbarn och förhållandet till efterlevande makes rätt till arv och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur bodelningsprocessen kan göras effektivare och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över lagstiftningen avseende dödförklaringar och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Moderat familjepolitik syftar till att individer såväl som familjer ska åtnjuta stor frihet och trygghet i livets svåra likväl som mest lyckosamma skeenden. Sverige ska vara ett av världens bästa länder för familjer, oavsett hur de ser ut. De juridiska förutsättningarna att ingå äktenskap och skaffa barn ska vara desamma, oaktat sexuell läggning.

Familjepolitiken ska värna individens rättigheter och jämställdheten.

Familjepolitiken ska underlätta för de som längtar efter barn men också skydda de barn som sätts till världen, genom ett väl fungerande socialt skydd när den biologiska familjen inte finns eller kan ge skydd. Barnens bästa ska alltid gå först.

Surrogatmoderskap

Många skulle vilja kunna hjälpa en nära vän eller anhörig att skaffa barn och Moderaterna är därför öppna för att tillåta altruistiska surrogatmoderskap i Sverige. Vi har tilltro till att människor kan fatta välgrundade och välavvägda beslut. Vi menar vidare att beslut om surrogatmoderskap fattas mellan närstående med ömsesidig respekt och kärlek. Vi hyser stor respekt för att de frågor som rör assisterad befruktning och surrogatmoderskap väcker flera komplexa frågor som behöver besvaras.

Det är till exempel av yttersta vikt att förhindra påtryckningar och tvång. Rätten till självbestämmande och informerat samtycke är grundläggande. Informerat samtycke innebär att de inblandade får tillräcklig information och kunskap, och dessutom förstår informationen, innan samtycke lämnas.

Surrogatmoderskap bör också föregås av en omsorgsfull lämplighetsbedömning, av såväl den tilltänka surrogatmodern som de tilltänka föräldrarna.

Vidare behöver tryggheten för de barn som redan idag, på initiativ av svenska medborgare, föds inom ramen för surrogatmoderskap utomlands säkras. Dagens lagstiftning är inte anpassad för att hantera dessa barn samtidigt som omfattningen av barn som kommer till Sverige genom surrogatarrangemang utomlands ökar.

Under 2019 föddes cirka 215 svenska surrogatbarn utomlands, jämfört med 180 barn 2018. Det innebär att det under 2019 kom fler barn till Sverige genom surrogatarrangemang än genom internationella adoptioner. Omfattningen av internationella adoptioner har minskat kraftigt det senaste decenniet. 2009 adopterades 750 barn jämfört med 170 barn under 2019. Det är dock delvis också en effekt av mer effektiva IVF-behandlingar samt att fler länder tillämpar nationella adoptioner i större utsträckning.

Lagstiftningen behöver förändras i takt med samhällsutvecklingen och bland annat säkerställa att det utan dröjsmål klargörs vem som är vårdnadshavare och att dessa och barnet får samma rättigheter som andra familjer och nyfödda, så som rätt till föräldrapenning och skydd vid sjukdom eller olycka.

Samkönade kvinnliga par har idag inte möjlighet att använda ägg från den ena kvinnan för att åstadkomma en graviditet hos den andra kvinnan om inte medicinska skäl föreligger, trots att det är efterfrågat. Av utredningen Olika vägar till föräldraskap 2016:11 framgår att de medicinska skälen bör styra. Vi anser dock, i likhet med Statens medicinsk-etiska råd, att det kan finnas skäl att tillåta att kvinnliga samkönade par får donera ägg till varandra även om det inte är medicinskt motiverat om de står för de extra vårdkostnaderna och därtill är informerade om de ökade medicinska riskerna med ett sådant förfarande.

Föräldrapresumtion

Lagstiftningen behöver moderniseras och anpassas till de familjeförhållanden som råder idag. Därmed bör lagstiftningen göras könsneutral och samboskap likställas med äktenskap vid faderskapspresumtion. På så sätt undviks att föräldrar, likt idag, kan hamna i situationer där de saknar rättigheter så som föräldrapenning och delad vårdnad vid separation. I särskilt tragiska fall, där kvinnan som burit fram barnet avlider, riskerar barnet idag att stå utan juridisk förälder.

Föräldraskapet bör fastställas så snart som möjligt. Regeringen bör därför i enlighet med det tillkännagivandet riksdagen gav våren 2019 skyndsamt ta fram ett förslag som förenklar fastställelse av föräldraskap. Moderaterna vill också utreda möjligheten att fastställa föräldraskap redan innan barnets födelse. En möjlighet som idag finns i bland annat Danmark och Finland, där detta sker genom en elektronisk bekräftelse före barnets födsel.

Vårdnadstvister

De allra flesta separationer sker utan några större konflikter mellan föräldrarna men tyvärr ökar antalet vårdnadstvister. 2006 var antalet tvister som gick till domstol 2 822, motsvarande siffra 2018 var 7 338. Vårdnadstvister är svåra för samtliga inblandade men särskilt för barnen. Barnens bästa måste alltid sättas först i samband med vårdnadstvister. Därför tillsatte alliansregeringen Vårdnadsutredningen – Se barnet! 2017:7. Utredningen fann att den stora vårdnadsreform som genomfördes 2006 till största delen fallit väl ut men att det finns skäl för vissa förändringar i lagstiftningen, för att på så sätt undvika att barn far illa i samband med vårdnadstvister. Regeringen bereder fortfarande utredningen på Justitiedepartementet. Först under hösten 2020 förväntas regeringen lägga fram en proposition där detta berörs, vi Moderater anser att det har tagit alldeles för lång tid och att barn därmed lidit i onödan.

Moderaterna anser bland annat att:

- Föräldrar som överväger att inleda en tvist om vårdnad, boende eller umgänge med sitt barn ska i första hand kunna vända sig till en sakkunnig person för att få information om vad en domstolsprocess innebär, alternativa sätt att lösa konflikten och erbjudas stöd och hjälp i annan form.
- I samband med vårdnadstvist bör det övervägas om en medlare också ska kopplas till tvisten.
- Socialtjänstlagen bör också ses över för att ge socialtjänsten bättre verktyg för att bidra till att färre vårdnadstvister går till domstol.
- Barnet ska få rätt till relevant information och rätt att komma till tals i olika instanser som hanterar vårdnadstvister, även om samtycke saknas från en vårdnadshavare.
- Det bör göras en översyn av hur nära anhöriga ska kunna få bättre möjligheter att umgås med barnet. Det kan röra sig om mor- eller farföräldrar, ”bonusföräldrar” eller andra anhöriga som är viktiga för barnets utveckling.

Vårdnadsöverflyttning

Lagstiftningen kring familjehemsplaceringar, vårdnadsöverflyttningar och adoptioner samt tolkningen av dessa lever inte upp till de förväntningar som ett samhälle som säger sig sätta barnets bästa först har. Därför behöver den ses över.

Regeringen har nu tillsatt en utredning med det syftet vilket vi moderater välkomnar. Moderaterna anser att så borde ha skett långt tidigare och anser därför att det är av yttersta vikt att detta sker skyndsamt och att regeringen snarast kommer med en proposition som tar ett helhetsgrepp med syfte att säkerställa barnens bästa. Det måste vara tydligt att i frågor om vårdnad, boende och umgänge ska inga andra intressen gå före vad som är bäst för barnet.

Otryggheten för familjehemsplacerade barn kan vara stor, då de inte vet hur länge de får stanna i familjehemmet. Om ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än i föräldrahemmet kan föräldrar under vissa omständigheter fräntas vårdnaden även om det ursprungliga skälet till familjehemsplaceringen inte längre anses gällande. Syftet är att barn som rotat sig i ett familjehem inte ska ryckas upp från en miljö där han eller hon funnit sig till rätta och känner större trygghet och känslomässig förankring till än i föräldrahemmet. Denna möjlighet bör, i de fall det är förenligt med barnens bästa, tillämpas i större utsträckning.

Moderaterna föreslår därför att en obligatorisk prövning om vårdnadsöverflyttning ska ske senast efter att ett barn varit placerat i ett och samma familjehem i två år. Om placeringen fortsätter efter två år, ska frågan om vårdnadsöverflyttning prövas årligen.

En vårdnadsöverflyttning innebär att familjehemsföräldrarna tar över det juridiska ansvaret för barnet, som därigenom får en stabilare anknytning till sitt familjehem. En vårdnadsöverflyttning medför en ökad känsla av tillhörighet mellan familjehemsföräldrar och det placerade barnet. Gällande vårdnadsöverflyttningar ska stor hänsyn tas till barnets ålder vid placeringstillfället. Med innebörd att ju yngre barnet var vid placeringstillfället desto större krav på varaktighet avseende en väl fungerande placering. Därtill att ju längre tid barnet varit placerat desto mer tyngd ska ges vikten av att få ha kvar sin trygghet i familjehemmet.

Moderaterna föreslår att mål om vårdnadsöverflyttning av placerade barn och unga ska prövas av förvaltningsdomstolarna istället för allmänna domstolar. Mål om vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och andra socialrättsliga mål prövas i förvaltningsdomstol. Mål om vårdnadsöverflyttning prövas däremot i allmän domstol, alltså i första hand i tingsrätt och hovrätt. Det finns starka skäl för att mål om vårdnadsöverflyttning ska prövas av domstolar med erfarenhet av placerade barn och unga. Det allra viktigaste handlar om att barnets ställning och rätt behöver stärkas i domstolsprocessen. Det är rimligt att överflyttning av vårdnad avseende placerade barn och unga prövas av förvaltningsdomstolarna, domstolar som har erfarenhet av att fatta beslut i ärenden som rör placerade barn. Den brist på specialkompetens som finns i allmänna domstolar rörande placerade barn påtalades redan i samband med införandet av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, samt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård när övergång genomfördes från utskrivningsnämnderna till domstolar.

Nationella adoptioner

Morgan Johansson anförde den 25 februari 2020 i ett frågesvar 2019/20:982 att regeringen inte ansåg att adoptionslagstiftningen behöver ses över. Moderaterna är av en annan uppfattning. Antalet nationella adoptioner ökar inte, trots att antalet familjehemsplacerade barn gör det och att det finns forskningsstöd för att adoption i många fall är gynnsammare för barnets fysiska, kognitiva, sociala, känslomässiga och beteendemässiga utveckling jämfört med långa placeringar i familjehem. Moderaterna anser att dagens adoptionslagstiftning behöver ses över så att barnperspektivet väger tyngst. Om det står mellan de biologiska föräldrarnas rätt till sitt barn och barnets bästa måste det senare alltid väga tyngst. Till exempel bör det tas fram riktlinjer för i vilka situationer som möjligheten till adoption bör uppmärksammas. Om det anses bäst för barnet, familjehemmet önskar så och det anses lämpligt bör adoption vara möjlig. Vidare bör övervägas om adoption vid vissa särskilda undantagsfall bör vara möjlig också utan föräldrarnas samtycke.

Betänketid vid äktenskapsskillnad

Under 1970-talet genomfördes flera förändringar med syfte att förenkla förfarandet vid skilsmässa. Till exempel är det numer möjligt att få äktenskapet upplöst utan att behöva uppge någon särskild grund för äktenskapsskillnad och utan krav på särlevnad. Det har

varit nödvändiga förändringar för att modernisera äktenskapslagstiftningen och Moderaterna anser att det finns skäl för ytterligare modernisering genom att avskaffa betänketiden vid skilsmässa vid fler fall än idag.

Om båda makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad sker så som huvudregel omedelbart. Betänketid föreligger dock om det begärs av båda makarna, om endast den ena maken vill ha äktenskapsskillnad eller om någon av makarna har rättslig vårdnad om och bor varaktigt med barn under 16 år. Härvid saknas betydelse om barnet är makarnas gemensamma eller om det enbart är den ene makens barn.

Moderaterna föreslår att om det inte finns barn under 16 år med i bilden bör äktenskapsskillnad kunna ske utan betänketid, även om det enbart är en av makarna som önskar äktenskapsskillnad. Det har flera fördelar, inte minst i äktenskap där den ena parten utsatts för våld eller kränks.

Månggifte

I Sverige är det inte möjligt att ingå äktenskap med mer än en person och ett äktenskap består således av två personer, en princip som Moderaterna ställer sig bakom och vill värna.

Polygama äktenskap tillämpas i somliga andra länder. Som huvudregel erkänns inte polygama äktenskap i Sverige om minst en av parterna var svensk medborgare eller hade svensk hemvist när äktenskapet ingicks. Om det däremot rör sig om ett polygamt äktenskap som ingåtts utan att någon vid tidpunkten haft anknytning till Sverige har sådana polygama äktenskap av Skatteverket betraktats som giltiga om makarna flyttat hit.

Utredningen Skärpta regler om utländska månggiften 2020:2 avsåg att undersöka hur en stark och ändamålsenlig reglering mot utländska månggiften kan säkerställas. Utredningen föreslår att icke-erkännande ska vara huvudregel oavsett anknytning vilket Moderaterna ställer sig bakom. Men utredningen öppnar också en ventil för synnerliga fall. Ventilen är till exempel tänkt att kunna tillämpas om makarna varit gifta länge och den ena riskerar att förlora rätten till egendom och arv.

Moderaterna anser dock att motivet för att ha en sådan ventil är svagt, frågan bör kunna lösas genom en lagstiftning som adresserar de problem som kan uppstå kring rätt till egendom och arv i de enskilda fallen. Lagstiftningen bör utformas så att polygama äktenskap aldrig erkänns i Sverige.

God man

En god man är en fysisk person som utses av en allmän domstol för att utföra ett visst uppdrag. Det vanligaste är att en god man förordnas i de fall då en enskild på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande behöver hjälp att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person. De senaste åren har mång ensamkommande flyktingbarn kommit till Sverige vilket ökat behovet av gode män. Det har dock varit svårt att rekrytera nya gode män i den utsträckning som behövts. Uppdraget ger förhållandevis låg ersättning, arvodena ligger mellan 8 000 och 12 000 kronor om året. Incitamenten för att bli god man är således ofta ett personligt engagemang.

Att bli god man är den enskildes val men det är idag komplicerat att avsäga sig uppdraget och i slutänden är det med vissa undantag överförmyndarnämnden eller tingsrätten som beslutar om uppdraget som god man får avslutas eller ej. För att göra uppdraget mer attraktivt och således underlätta rekryteringen av gode män bör regelverket tydliggöras så att den enskilde som tar på sig uppdraget som god man är medveten om omfattningen av sitt åtagande och därtill bör det vara enklare att avsäga sig uppdraget som god man.

Rätt till arv

Det finns tre grunder för arvsrätt: blodsband, och då i första hand bröstarvingar, äktenskap och testamente. Den ekonomiska utvecklingen, individens frihet och nya familjekonstellationer gör att det finns skäl att se över regelverket och dess behov av modernisering. Moderaterna vill bland annat göra en översyn av reglerna för särkullsbarn i förhållande till efterlevande makes rätt till arv. Därtill bör bodelningsprocessen effektiviseras.

Dödförklaring

De svenska myndigheterna accepterar inte somliga länders handlingar avseende dödförklaringar. Det innebär att den av de länderna dödförklarade personen inte med deras handlingar kan registreras som död i folkbokföringen och att processen således försvåras och fördröjs vilket skapar en svår situation för de anhöriga. Moderaterna anser därför att lagstiftningen avseende dödförklaring bör ses över.

Josefin Malmqvist (M)

Cecilie Tenfjord Toftby (M)

David Josefsson (M)

Mikael Damsgaard (M)

Lars Beckman (M)

Ida Drougge (M)